

Obecněji historická část knížky má spíše charakter širěji vzdělávacího textu. Velmi zajímavou je pasáž ohledně antické filozofie věnovaná především Aristotelovi ze Stageiry. Poměrně rozsáhlá sbírka citátů z jeho díla týkajících se meteorologických a hydrologických záležitostí doprovázená dnešními stručnými výklady „uvádějícími věci na pravou míru“ působí velmi živým a inteligentním dojmem. Závěrečné pasáže knížky jsou věnovány mytologickým představám o atmosféře a hydrosféře starověkých civilizací Egypta, Mezopotámie a Indie, typicky se formujících v oblastech říčních veletoků. Z hlediska dnešních širokých zájmů o vše, co souvisí s Čínou, je otázkou, proč zde byla starověká Čína pomínuta. Zvědavého čtenáře by dále mohlo zajímat, jak tomu bylo v souvislosti se severoamerickými nebo jihoamerickými Indiány v oblastech Amazonie nebo kolem veletoku Mississippi. Závěr textu je posléze věnován mytologii starých Slovanů.

Celkově možno uzavřít tak, že daná knížka představuje zdařilou reprezentativní publikaci jubilejního charakteru. Taková publikace si zpravidla neklade přímé a výrazné originálně vědecké ambice. Evidentně je to zde v souladu s vydavatelským záměrem, neboť nikde není uvedeno, že by texty prošly odbornou recenzí. Čtenáři se však nabízí zajímavá četba velké informativní hodnoty a pozoruhodné obsahové šíře.

Z čistě formálního hlediska lze říci, že knížka je dobře a pouťavě graficky zpracována, je vybavena velkým počtem rozmanitých a většinou barevných fotografií. Určitým drobným kazem je zde skutečnost, že u některých z relativně nevelkého počtu prezentovaných grafů jsou špatně čitelné popisy, někde dokonce na osách chybí uvedení jednotek.

Případní zájemci si knížku mohou objednat přes webové stránky: nakladatelstvi.chmi.cz.

Jan Bednář

K životnímu jubileu profesora Rudolfa Brázdila

Není mnoho osobností, které se svou odbornou i organizační činností zásadním způsobem zasloužily o rozvoj a směřování vědních disciplín. V historické klimatologii k takovým osobnostem bezesporu patří prof. Rudolf Brázdil, který v letošním roce (10. dubna) oslavil 70 roků. Přitom jeho odborné aktivity a dosažené vědecké výsledky se zdaleka neomezují pouze na historickou klimatologii.

Rudolf Brázdil absolvoval studium učitelství matematika – zeměpis na Katedře geografie přírodovědecké fakulty tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (nynější Masarykova univerzita) v Brně v letech 1969–1974. Vědeckou hodnost kandidáta věd získal v roce 1980 a v roce 1983 byl po úspěšné habilitaci na Komenského univerzitě v Bratislavě jmenován docentem v oboru meteorologie a klimatologie. V roce 1990 získal titul doktora věd na Univerzitě Karlově v oboru fyzická geografie a roku 1991 byl na Masarykově univerzitě jmenován profesorem fyzické geografie. S geografii (v současnosti Geografický ústav) na přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity je spojena celá jeho vědecká i pedagogická dráha.

Zpočátku se prof. Brázdil věnoval klimatologii instrumentálního období, především analýze atmosférických srážek.

V letech 1985, 1988 a 1990 se zúčastnil expedic na Špicberky. Jeho kariéru lemují četné pobyty na zahraničních univerzitách či ústavech a setkání s významnými osobnostmi. Například pobyt na Meteorologickém ústavu Univerzity v Bonnu u prof. Hermann Flohna v letech 1983–84, na Geografickém ústavu Federální technické univerzity (ETH) v Curychu na přelomu let 1992 a 1993 či pobyt na Katedře geologie a geografie University Massachusetts v Amherstu (USA) u prof. Raymonda S. Bradleyho v r. 1994.

První osobní kontakty s profesorem historie Christianem Pfisterem z Univerzity v Bernu na počátku 90. let 20. století postupně nasměrovaly odborné zaměření prof. Brázdila na historickou klimatologii. Tato vědní disciplína na pomezí klimatologie a environmentální historie se zabývá analýzou dokumentárních pramenů o počasí a podnebí, analýzou časných přístrojových pozorování, problematikou hydrometeorologických extrémů a jejich dopadů na přírodu a společnost. Přes poměrně bohatou historii spojenou s pracemi takových osobností, jako byli C. E. P. Brooks či H. Lamb, bylo na historickou klimatologii nahlíženo řadou klimatologů, zabývajících se rekonstrukcí klimatu, poněkud skepticky. Ještě v r. 2006 Phil Jones z Climate Research Unit, University of East Anglia napsal: „*You can calibrate a tree and also connect it with other climate variables. In historical documents one not knows sure how good they are. But we need exact data to reconstruct climate of the past. It will not help us if we know that in some afternoon was sunny.*“

Toto značně zjednodušující tvrzení začala postupně uvádět na pravou míru celá řada publikací či projektů, v nichž podstatnou roli hrála osobnost prof. Brázdila. Již v roce 1999 byl jedním z editorů speciálního čísla časopisu *Climatic Change* s názvem „Climatic Variability in Sixteenth-Century Europe and its Social Dimension.“ V roce 2008 přispívá do speciálního čísla časopisu *Weather* věnovanému historické klimatologii. V letech 2006–2010 v projektu 6. rámcového plánu EU MILLENNIUM byl vedoucím pracovní skupiny, která odbornou komunitu jednoznačně přesvědčila, že z hlediska použitých metod i kvality sestavených rekonstrukcí je historická klimatologie srovnatelná s výsledky paleoklimatologie založené na tzv. přírodních proxy-datech. Následuje celá řada příspěvků, které shrnují „state of the art“ historické klimatologie i historické hydrologie, vesměs publikovaných v prestižních vědeckých časopisech. Jako příklad lze zmínit příspěvky „Historical climatology in Europe - the state of the art“ (Brázdil et al. 2005), „Historical hydrology for studying flood risk in Europe“ (Brázdil et al. 2006), „European climate of the past 500 years: new challenges for historical climatology“ (Brázdil et al. 2010), „Documentary data and the study of past droughts: a global state of the art“ (Brázdil et al. 2018). Práce prof. Brázdila jsou citovány i v poslední souhrnné zprávě IPCC z roku 2013 a tento jen stručný výběr lze doplnit jeho spoluautorstvím na článku otištěném v časopise *Nature* (Blöschl et al. 2020).

Na Geografickém ústavu prof. Brázdil zformoval výzkumný tým, který systematickým výzkumem archivních pramenů postupně vybudoval rozsáhlou databázi historických zpráv o počasí a příbuzných jevech a položil základy metodologie standardně využívané v paleoklimatologii. Sama podstata práce s datovou základnou historické klimatologie vyžaduje multidisciplinární přístup a spolupráci s kolegy z různých vědních oborů. V této souvislosti nemohu nezmínit alespoň dva přátele a blízké spolupracovníky Rudolfa Brázdila, kteří již bohužel nejsou mezi námi, a to PhDr. Huberta Valáška, CSc. a PhDr. Oldřicha Kotyzu.

Historicko-klimatologické databáze bylo využito k celé řadě publikací, kterým dominuje volná řada monografií s názvem „Historie počasí a podnebí v českých zemích“. U všech svazků je prof. Brázdil prvním autorem a od vydání prvního dílu v r. 1995 již řada čítá jedenáct svazků. Toto dílo mimo jiné zpřístupňuje edice archivních dokumentárních zdrojů a přináší jejich meteorologickou a klimatologickou interpretaci. Dva svazky obdržely Ceny rektora MU („Historické a současné povodně v České republice“ z roku 2006 a „Climate of the Sixteenth Century in the Czech Lands“ z roku 2013). Doposud poslední monografie („Sucho v českých zemích: minulost, současnost, budoucnost“ z roku 2016) získala Cenu Josefa Hlávky za vědeckou literaturu.

Významných ocenění se dostalo i samotnému prof. Brázdilovi. Například v roce 2018 se stal nositelem ceny Eduarda Brücknera za významný přínos k interdisciplinárnímu výzkumu v klimatologii. Od roku 2019 je držitelem Stříbrné medaile MU a v roce 2020 obdržel prestižní ocenění Le Prix Vautrin-Lud, které představuje nejvyšší možné ocenění za geografii udělované již od r. 1991.

Prof. Brázdil dosud publikoval 161 článků evidovaných v databázi Web of Science, jeho práce mají více než 4000 citací a Hirschův index má hodnotu 38. Do tohoto výčtu dále patří řada úspěšně řešených projektů v roli hlavního řešitele, významný podíl na vědecké produkci oddělení pro studium variability klimatu v rámci Ústavu výzkumu globální změny AV ČR v Brně či členství v edičních radách několika vědeckých časopisů.

Odborná činnost profesora Brázdila je úzce spjata s výchovou studentů geografie na Geografickém ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. Není mnoho osobností, které jsou pedagogy velmi náročnými, avšak i pedagogy velmi oblíbenými a „chodící encyklopedií“, jak jej označil jeden z účastníků letošní studentské ankety. Vedle vedení přednášek se věnuje vědecké výchově doktorandů a jako školitel dovedl k úspěšné obhajobě 13 doktorandů. Řada z nich nyní pokračuje v akademické kariéře, či zastává významné pozice ve výzkumných institucích v ČR i v zahraničí.

V tomto omezeném rozsahu bych chtěl vyzdvihnout ještě jeden rys prof. Brázdila, a tím je preciznost opřená o obrovský všeobecný rozhled. Spolupráce s Rudolfem Brázdilem je totiž zcela samostatnou kategorií. Řada kolegů, kteří s ním měli možnost pracovat, vám potvrdí, že řadu věcí s ním budete několikrát opakovat, dokud to nebude perfektní. Avšak nakonec budete mít dobrý pocit, že jste v dané věci udělali maximum.

Rudolf Brázdil je velmi přátelský kolega, který nezakazí žádnou legraci. Tento uznávaný a respektovaný klimatolog je vždy připraven perfektně analyzovat hru brněnské Komety či kriticky zhodnotit neradostnou situaci fotbalové Zbrojovky. A to nemluví o jeho encyklopedických znalostech díla českého velíkána Jára Cimrmana.

Snad oslavenec promine, že výše uvedené řádky nejsou jen suchým konstatováním jeho vpravdě úctyhodné scientometrie. Prof. Rudolfu Brázdilovi přeji jménem všech jeho žáků i spolupracovníků do dalších let především pevné zdraví.

Petr Dobrovolný

Světový meteorologický den je v roce 2021 věnován tématu

„Oceán: naše klima a počasí“

Světový meteorologický den v roce 2021 je věnován tématu „Oceán, naše klima a počasí“. Připomíná se jím pozornost, kterou WMO věnuje vazbám mezi oceánem, klimatem a počasím v rámci systémových procesů Země.

Naše mění se klima otepluje oceán, což má zásadní vliv na naše počasí. Z výroční zprávy WMO o stavu globálního klimatu vyplývá, že rok 2020 byl podle záznamů jedním ze tří nejteplejších, a to navzdory ochlazení La Niña v Tichém oceánu. Uplynulé desetiletí 2011–2020 bylo v záznamech vůbec nejteplejší.

Teplota oceánů je rekordní, okyselování oceánů pokračuje. Mořský led taje. Tempo stoupání mořské hladiny se zrychlilo.

V uplynulém roce jsme byli svědky dlouhotrvajícího sucha, které prodloužilo období požárů po celém světě. Například ničivé požáry v Austrálii byly spojovány s teplotami oceánu, které měly vliv na sušší sezónní charakter klimatu.

Teplota oceánů přispěla k rekordní sezóně hurikánů v Atlantiku a neobvykle intenzivním tropickým cyklonům v Indickém a jižním Tichém oceánu. Škody způsobené bouřkovými přívaly v těchto oblastech ukázaly sílu oceánu a jeho ničivý dopad na pobřežní komunity.

Netropické oceánské bouře nadále způsobovaly spoušť na palubách lodí vedoucí k dalším ztrátám na životech a nákladu na moři.

V roce 2020 patřilo minimum rozlohy mořského ledu v Arktidě podle časových záznamů k nejnižším hodnotám. Polární komunity byly vystaveny abnormálním pobřežním záplavám a ohrožení mořským ledem v důsledku tání ledu.

Vzhledem k těmto skutečnostem má společenství Světové meteorologické organizace velký zájem na podpoře výzkumu, pozorování, předpovědi a služeb pro oceán stejně jako pro atmosféru, pevninu a kryosféru.

Velké mezery v údajích o oceánu omezují naši schopnost přesně předpovídat počasí v prodlouženém časovém měřítku, a tím spíše pro dílčí až sezónní období. Konference WMO o datech v listopadu 2020 připustila velké mezery v datech, zejména oceánských. Zdůraznila potřebu volného a otevřeného přístupu k údajům o systémových procesech Země, aby se maximalizoval celkový ekonomický dopad využití těchto údajů.

WMO navázala řadu partnerství, mimo jiné s Mezivládní oceánografickou komisí UNESCO, s cílem lépe porozumět, pozorovat a předpovídat vývoj oceánu jako součásti našeho zemského systému.

